Femte Thuleekspedition – mod nye fællesskaber

MARTIN APPELT, ANNE METTE JØRGENSEN, CHRISTIAN S. PEDERSEN,
PERNILLE G. FELDT & JAKOB R. WANG

Abstract: *Since 2014, the National Museum of Denmark has collaborated with the Canadian organisations Kitikmeot Heritage Society (Cambridge Bay, Nunavut) and Geomatics & Cartographic Research Centre at Carleton University to make materials from the Inuinnaït (Copper Inuit) area collected during the 5th Thule Expedition (1921–1924) digitally available firstly to people in Cambridge Bay, and secondly to a wider public. The ambition is now to make the totality of the 5th Thule Expedition material digitally available through the so-called Tumisiut-project, in order to integrate it into a wider framework of a new Nordic curatorial and research collaboration around Arctic and Sub-Arctic collections. Pivotal aspects of these collaborations are discussions on various domains of ownership rights such as “world heritage”, “cultural rights”, and “copyright”. The initial steps have recently been taken by the National Museum of Denmark and the Museum of Cultural History, University of Oslo.*

Keywords: Sub-arctic and Arctic collections, Nordic collaboration, The 5th Thule Expedition, ownership rights, source communities.

I 2014 modtog Nationalmuseet en invitation fra det canadiske Kitikmeot Heritage Society (KHS) om at medvirke til et samarbejde om tilgængeliggørelse af museets materialer fra den såkaldte Femte Thuleekspedition (1921–1924). Ekspeditionen gik gennem det område, hvor KHS har hjemme, i Cambridge Bay, på Victoria Island i Nunavut, og Nationalmuseets arktiske samlinger er en helt afgørende kilde til disse og andre inuitters historie.

KHS er en lokalt forankret institution, som igennem en længere årrække og i en række forskellige formater har udført kulturarvsarbejde blandt efterkommerne af de mennesker,

de mange genstande er indsamlet iblandt.¹ Det arbejde opfattes som centralt for at skabe et fundament, der gør dem istand til at imødegå de politiske, sociale og økonomiske udfordringer, de står overfor. Nationalmuseet har igennem en årrække ønsket at skabe en fuld digital tilgængeliggørelse af det omfattende fotografiske, etnografiske og arkæologiske materiale, som er indsamlet i arktisk Canada, Alaska og Sibirien. Materialet er af særlig betydning for oprindelsessamfundene, og derfor udgør deres nutidige efterkommere naturligvis essentielle samarbejdspartnere og målgrupper for publiceringen. Henvendelsen

Fig. 1. Det tætte samarbejde mellem nationalmuseerne i Nuuk og København har blandt andet resulteret i produktionen af fire grafiske noveller, som i dag anvendes i folkeskoleundervisningen i hele Grønland. Kunstneren Nuka K. Godtfredsens enestående streg og fortælleevner er i de fire album kombineret med historierne fra årtiers kulturhistorisk forskning, og udgivet i samarbejde med det grønlandske Undervisningsmiddelsforlaget, Ilinniuisiorfik, og den grønlandske avis Atuagagdliutit. Den konkrete scene udspringer fra 1000 år siden ved en af de centrale fiskepladser i det sydvestlige Victoria Island på et sted, folk fra Cambridge Bay også i dag fisker. Kunstner: Nuka K. Godtfredsen. Copyright: Nationalmuseet & Ilinniuisiorfik.

fra KHS er derfor en særdeles kærkommen anledning til at prioritere dette arbejde. KHS fremstår som en stærk partner og har allerede, i samarbejde med Geomatics and Cartographic Research Centre ved Carleton University udarbejdet en overbevisende digital platform (fig. 1).²

Nationalmuseet har omfattende og langvarige erfaringer med samarbejder med en række oprindelsessamfund. Det mest prominente eksempel er repatrieringsprocessen, som foregik i samarbejde med Grønlands Nationalmuseum og Arkiv og forløb over 20 år (f.eks. Grønnow & Lund 2008). Parallelt og i forlængelse

af repatrieringsprocessen har de to nationalmuseer i fællesskab, bl.a. i tæt samarbejde med forskellige lokalmuseer, over flere årtier gennemført en række arkæologiske forsknings- og formidlingsprojekter og flere feltskoler for både gymnasie-elever og universitets-studerende. Andre eksempler fra de seneste år, om end af en ganske anden karakter, er de såkaldte Ghana-, Tranquebar- og Serampore- initiativer, hvor fokus særligt var på den arkitektoniske kulturarv (f.eks. Jørgensen 2014, Fihl 2017, Wolff *et al.* 2017). I et vist omfang har museet også samarbejdet med medkuratorer fra oprindelsessamfund, eksempelvis i forbindelse

med udstillingen *Edderkoppekvindens spind* (Gabriel 2014, 2016).

Som de fleste større museer i verden har Nationalmuseet de senere år investeret omfattende ressourcer i at digitalisere samlingerne under overskriften *Det digitale Nationalmuseum*. Hovedparten af det digitaliserede materiale tilgængeliggøres i høj opløsning på museets platform *Samlinger-online*.³ De udgives her under en variant af Creative Commons-licenser, som gør det muligt for brugerne at anvende de fleste af billederne efter eget ønske, herunder også til kommercielle formål.⁴ Denne form for tilgængeliggørelse er i udgangspunktet en traditionel envejskommunikation fra en privilegeret institutionel position, men intentionen bag brugen af CC-licensering er dog en demokratisering af adgangen til kulturarven, hvor brugerne selv kan anvende det tilgængelige materiale i den form og til det formål, hun/han måtte finde relevant. På *Samlinger-online* har brugeren mulighed for at tilføje informationer til de publicerede billeder i form af geodata og emneord, og dermed kan billederne i et begrænset omfang blive gjort til genstand for en crowd-sourcing af en ikke defineret offentlighed.

Nationalmuseets erfaringer er beskedne i forhold til internationale digitale samarbejder, hvor tilgængeliggørelsen er rettet mod et afgrænset samfund. Invitationen fra KHS giver afsæt til at opnå praktiske erfaringer, som vi kan anvende i fremtidige lignende projekter, og et vigtigt incitament til dialoger om metodiske og teoretiske præmisser for disse samarbejder. Nationalmuseet og de to canadiske partnere er nået frem til et fælles mål: At udvikle og berige det digitale atlas over det af Femte Thuleekspeditionen indsamlede materiale fra Kitlineq (Kobber inuit) –regionen med de samlinger og informationer, som huses i en række danske institutioner og i ældre analoge publikationer. For KHS vil de publicerede

digitale repræsentationer af genstande bruges til at reflektere over, erindre eller genskabe en materiel og immateriel kultur i regionen, der har været truet af kulturel appropriation og glemsel. Hovedkurateringen af atlasset ligger hos KHS, mens Nationalmuseets forskningsmæssige nysgerrighed er en anerkendt del af projektet, som åbner op for både analogt og digitalt feltarbejde i ekspeditionens fodspor.

Samarbejdet er samtidig for Nationalmuseet blevet til et eksplorativt udviklingsprojekt, der på mange måder stiller spørgsmålstejn ved de kategorier, museet tænker sit virke igennem. Denne artikel vil, gennem en praksis-nær beskrivelse af projektet, diskutere de problemstillinger og muligheder for at nytænke den museumsetnografiske praksis, som udspringer af samarbejdet og de forskellige forståelser af begreber som ”digitalt” og ”kulturarv”, der sættes i spil. Hvordan kan vi således sætte begreber på digitaliseringen og dens nye ”digitale genstande”? Hvilke nye betydninger kan den digitale kuratering tilføje de repræsenterede genstande? Og i hvilken forstand kan man forstå digitaliseringen som en ny måde at forhandle betydninger af kulturarv mellem museum og oprindelsessamfund på?

Ved siden af disse begrebslige spørgsmål følger sig en række spørgsmål om ressourcer, drift af projektet og kontrol og ejerskab til de digitale objekter. Samarbejdet giver anledning til overvejelser over, hvilke publikum et nationalt museum først og fremmest skal servicere, om Nationalmuseets internationale ansvar, og et heraf afledt spørgsmål om hvilke sponsorer, der vil sikre samarbejdets finansielle grundlag?

Særlige problemkomplekser gælder de lovgivningsmæssige og etiske aspekter for rettighedshavere og andre interessenter i projektet. Spørgsmål om kulturelle rettigheder og juridiske rettigheder – som blandt andet copyright – står i visse situationer i direkte mod-

sætning til et generelt ønske om, at museer og andre offentlige myndigheder er transparente og tilgængeliggør deres ressourcer digitalt, gerne uden begrænsninger. Spørgsmål om samlingernes tilgængelighed bliver spændt ud mellem et universalistisk tankesæt og en forståelse af kulturelle rettigheder, der henviser til diskussioner om de historiske omstændigheder, hvorunder de etnografiske samlinger kom til Nationalmuseet. I visse tilfælde giver samlingerne kun mening, hvis man forstår dem inden for rammerne af datidige asymmetriske magtforhold mellem indsamlerne og de grupper af mennesker, genstandene indsamledes i blandt. Endelig accentuerer samarbejdet et behov for samtaler om, hvordan de digitale gengivelser stiller sig til analoge og sensoriske erfaringer og oplevelser?

De mange dialoger internt på Nationalmuseet, med KHS og Geomatics & Cartographic Research Centre, og ikke mindst med en række danske og nordiske partnere, har ført til skabelsen af det såkaldte "Tumisiut-projekt". Med projektet er det en ambition at skabe et fællesnordisk forum, der på den ene side har til hensigt at skabe et fuldstændigt overblik over de etnografiske og arkæologiske samlinger fra Arktis, der findes på de nationale museer i Norge, Sverige, Finland og Danmark. På den anden side er det en ambition, at der inden for rammerne af det nordiske samarbejde sker en fælles kompetenceopbygning og udvikles en vifte af best-practices for samarbejde om digital deling af samlinger med oprindelsessamfundene.

FEMTE THULEEKSPEDITION OG DEM, DE MØDTE

Planerne for og gennemførelsen og resultaterne af Femte Thuleekspedition er særdeles velbeskrevet både gennem de danske ekspediti-

onsdeltageres publikationer og utallige senere publikationer. Vi skal i det følgende derfor kun fremhæve enkelte pointer, der sætter rammen for det indeværende projekt.

Udkastet til ekspeditionens format blev formuleret allerede i 1910 (Rasmussen 1910), under direkte indtryk af Knud Rasmussens oplevelser og aktiviteter i Thule-området, hvor Thule (Handels-) Station blev etableret samme år. Det videnskabelige udgangspunkt og hovedargument var at søge "eskimokulturens" oprindelse med afsæt i den "Ur-eskimoske" levevis, som Rasmussen mente havde sin oprindelse i Rensdyr-eskimoerne på Barren Grounds i det centrale canadiske Arktis, og derfor bedst kunne studeres her (Rasmussen 1921:59). Inspirationen kom direkte fra geografen Hans Peter Steensbys afhandling *Om eskimokulturens oprindelse: En etnografisk og antropogeografisk Studie*, der var udkommet få år inden (Steensby 1905).

Knud Rasmussen sammensatte den videnskabelige del af ekspeditionsholdet således, at han selv havde hovedansvaret for de folkloristiske undersøgelser, mens Kaj Birket-Smith blev ansat til at foretage etnografiske undersøgelser og Therkel Mathiassen de arkæologiske. Birket-Smith og Mathiassen var begge elever af Steensby (Gulløv 2015) og havde dermed særlige forudsætninger for videnskabeligt at undersøge spørgsmålet om den "Ur-eskimoske" oprindelse.

Peter Freuchen fungerede som ekspeditionens næstkommanderende. Han var hovedansvarlig for ekspeditionens logistik og havde videnskabeligt ansvar for de biologiske undersøgelser. Ekspeditionen omfattede desuden en række deltagere, hvis opgaver var afgørende som tolke, sekretærer, slædeførere, syersker med videre. Det gjaldt Jacob Olsen fra Vestgrønland, Arnarulunguaq, Arqioq, Arnánguaq, Nasaitdlorssuarssuk, Aqataq og Qavigárssuaq

Fig. 2. Ulig de mange ekspeditioner til havs gik 5 Thule ekspeditionen over land, med hundeslæder.
Foto Leo Hansen. Copyright: Nationalmuseet.

(alle fra Avanersuaq). Endelig inkluderede holdet forfatteren Helge Bangsted og fotografen Leo Hansen (Mathiassen 1946:12).

Den samlede gruppe bestod således af fem danske deltagere, to vestgrønlandske og seks Inughuit (fra Avanersuaq/Thuleområdet). Den næsten ligelige fordeling af danske og inughuitske deltagere tog afsæt i, at de væsentligste dele af ekspeditionen skulle gennemføres ved brug af en inuitisk rejsemåde, dvs. ved brug af hundeslæder, og at provianten skulle skaffes ved jagt. Også finansielt spillede Avanersuaq en særdeles markant rolle for ekspeditionens gennemførelse. Ifølge Therkel Mathiassens opgørelse beløb de samlede omkostninger sig til 800.000 kr., hvoraf de 650.000 kr. blev genereret ved videresalg af ræveskind fra Thule Stationen (Mathiassen 1946:12). Man kunne med nutidens briller hævde, at der var tale om grønlandsk(inughuitisk)-dansk ekspedition.

Det er ligeledes Therkel Mathiassen, der

giver et fuldt overblik over de genstande og videnskabelige prøver, som ekspeditionen donerede til forskellige museale institutioner i Danmark efter rejsen (Mathiassen 1946:110-111). Til Nationalmuseet blev i slutningen af 1920'erne overdraget 3.093 etnografiske genstande og 11.093 arkæologiske. Dertil kommer, at Knud Rasmussen efter ekspeditionen indkøbte og overdrog Nationalmuseet en større gruppe beklædningsdele fra den sibiriske del af Arktis. Geologisk Museum, i dag en del af Statens Naturhistoriske Museum, fik overdraget ca. 1.900 mineralogiske prøver (herunder også fossiler og muslingeskaller) og ca. 2.500 dyreskeletdele (herunder ca. 1.200 kvartærzoologiske knogler). Til Københavns Universitets Museum for Normal Anatomi (i dag Antropologisk Laboratorium/Retsmedicinsk Institut) blev indsamlet 29 humane skeletter og kranier. Sidstnævnte er alle siden genbegravet på Naujan i 1991 (Hansen 1997:141-142). Foruden

de omfattende genstandssamlinger findes et stort antal fotos fra ekspeditionen (heraf på Nationalmuseet lidt mere end 2.300 stykker), foruden skitser, noter, film og dagbøger fordelt på en række danske institutioner som Arktisk Institut, Knud Rasmussens Hus og Det Kongelige Bibliotek. Sidstnævnte har gjort Knud Rasmussens dagbøger digitalt tilgængelige.⁵

På den del af ekspeditionen, der gik igennem de egne, hvor Inuinnait (Kobber Inuit) var bosat, bestod holdet kun af Knud Rasmussen, Arnarulunguaq, Qavigarssuaq og Leo Hansen (fra Kap Kent). Selvom Knud Rasmussen ganske ofte nævner betydningen af de to Inughuits deltagelse, kender vi stort set intet til, hvordan de to oplevede ekspeditionen (Frederiksen 2006). I forbindelse med Tumisiut-projektet forsøger vi at råde bod på denne mangel, bl.a. igennem samtaler med efterkommerne af Arnarulunguaq og Qavigarssuaq (Olsvig in prep.).

Ved arbejdet frem mod en fuldstændig digital tilgængeliggørelse af materialet fra ekspeditionen har det i første omgang været påtrængende at afgrænse, hvilke dele af materialet samarbejdet med KHS omfatter. Om end det langt fra er uproblematisk, har vi valgt at følge den afgrænsning, som anvendtes ved den oprindelige publicering af materialet fra "Kobber-eskimoerne". Rasmussen bruger foruden begrebet "Kobber-eskimoer" også "Moskusokse-folket", og han beretter endvidere, at folk fra de omgivende samfund kaldte denne grupper af mennesker for "Kilitnermiut", dvs. folk fra Kitlineq (Victoria Island) (Rasmussen 1932:12). På det tidspunkt hvor Rasmussen besøgte Kilitnermiut, omfattede det følgende miut-undergrupperinger: Agiarmiut, Qorlortormiut, Nuvungmiut, Nægjurtormiut, Kangerjuarmiut, Kangarjuätjarmiut, Qqalugtormiut, Ahiairmiut, Umingmaktormiut, Kiluhigtormiut og Ahungahungarmiut (i alt lidt over 800

mennesker) (Rasmussen 1932:70). Rasmussen gør dog opmærksom på, at dette tal er lavt sat, og at miut-undergrupperingerne må opfattes som relativt flydende. Eksempelvis havde Ahungahungarmiut, tidligere kaldt sig Piuvlermiut, men efter en flytning væk fra Victoria Island tog de navn efter det nye sted, de var kommet til – Ahungahungâq. I dag bruges betegnelsen Inuinnait oftest i stedet for "Kobber-eskimoer", "Kilitnermiut" og "Moskusokse-folket".

Det er umuligt at overføre den oven for beskrevne afgrænsning direkte til nutiden. Først og fremmest er der tale om et øjebliksbillede af bosættelsesmønstre i 1924, og dernæst tager det naturligvis ikke højde for de meget store forandringer, der er foregået i denne og andre dele af arktisk Canada frem til vor egen tid. Når Nationalmuseet alligevel vælger at følge Rasmussens afgrænsning, skyldes det, at der ikke umiddelbart forekommer et egentlig alternativ. Endvidere er det Tumisiut-projektets endemål, at alle væsentligste dele af materialet fra Femte Thuleekspedition skal være tilgængeligt for den bredest mulige offentlighed. I de følgende år vil vi derfor indgå samarbejder med flere af de lokalsamfund, som ekspeditionen mødte undervejs fra Canada til Sibirien for endelig at kunne udvikle en publiceringsprocedure, der bl.a. tager hensyn til de potentielt forskelligartede opfattelser af kulturelle rettigheder, der måtte være i disse samfund.

DET ANALOG, DET DIGITALE OG DET SENSORISKE

Mens Tumisiut-projektet er formuleret af Kulturstorhistorisk Museum i Oslo og Nationalmuseet i fællesskab, arbejdes der i de kommende år på at udvide netværket til alle nordiske museer med arktiske samlinger, som også huser samlinger fra områder uden for egne nationale

grænser. Formålet er at udvikle et indgående kendskab til og gøre bedre brug af de særlige ekspertiser og ressourcer, der er udviklet i hver af de deltagende institutioner. Dette er blandt andet begrundet i, at de statslige nordiske museer, som andre offentlige institutioner, er under pres for at udvikle en endnu højere grad af relevans og effektivitet, samtidigt med at de er presset på ressourcer.

Rammerne for og ressourcerne til museernes virke er i al væsentlighed nationale og retter sig mod en national brug. Med Tumisiut-netværkets arbejde er sigtet for de involverede institutioner at opnå en balanceret vægtning af formidlingen til/dialogerne med oprindelsessamfund, de nationale brugere og en bred international offentlighed. Fokus vil særligt være på at videreudvikle digitale teknologier og metoder, der understøtter deling af genstande og arkivalier med oprindelsessamfund, for dernæst at bruge disse erfaringer i videreudviklingen af målrettede digitale og analoge dialoger med nationale og internationale offentligheder.

Nationalmuseet i København trækker i høj grad på erfaringer fra den omfattende og 20 år lange Utimut proces (f.eks. Grønnow & Jensen 2008), mens Kulturhistorisk Museum i Oslo bringer helt præsentable erfaringer ind i netværket. Siden 2010 har de samarbejdet med Nattilik Heritage Society i Gjoa Haven om tilbagelevering af genstande, fotografier og andre arkivalier indsamlet af den norske polarforsker Roald Amundsen 1903-1905 i denne del af Nunavut. Samarbejdet har resulteret i en søgbar digital portal, som rummer hele Amundsens Gjøahavn-samling af genstande og fotografier. Højdepunktet var museets repatriering af 16 originale genstande fra Amundsensamlingen ved indvielsen af the Nattilik Heritage Centre i Gjoa haven i oktober 2013 (se Wang dette nummer). Disse genstande trækker en

tråd til forfædrene, Netsilik Inuit, og følger dermed historisk dybde til centrets udstillinger, der desuden omfatter interaktive installationer af et snehus, et skindtelt og pelsdragter, et større rum for nutidskunst, samt værktøj og smykker fremstillet fra 1970'erne og frem.

FORSKNINGSAMBITIONER

Tumisiut-netværket vil arbejde med en række test cases, som vil afdække hvilke digitale teknologier og formater, der mest effektivt kan tilgængeliggøre vore museers samlinger til oprindelsessamfunds glæde og gavn og samtidig gøre os klogere. Er web-baserede platforme med fotografier og andre arkivalier for eksempel optimale i Cambridge Bay og oplandet, eller giver det bedre mening at udvikle applikationer, der kan fungere på folks smart phones uafhængigt af opkobling på netværk? Hvilke platforme fremmer feedback til os? Finder vi effektive dialogiske former, kan vi udvide vores viden om de materielle genstande og opnå nye etnografiske, historiske og arkæologiske forståelser. Tumisiuts mange dimensioner, på tværs af tid og rum, rejser spørgsmål om erindring, materialitet, kulturarv, identitet, digitalisering og tilgængeliggørelse for blot at nævne nogle af de mangfoldige aspekter, som vi vil tage fat på i en række tværkulturelle og tværfaglige forskningsprojekter.

Et eksempel er, at vi netop igennem samarbejdet med KHS har privilegerede muligheder for at undersøge samspil mellem erindring, materialitet og brugen af digitale medier. For Pamela Gross, som er direktør for KHS, var det en stor oplevelse at finde et foto af sin bedstefar blandt de mange fotografier fra Femte Thuleekspedition under et besøg på Nationalmuseet i 2015. Ud over den umiddelbare glæde igangsatte det sort-hvide foto en serie af næsten glemte minder. Flere vil komme til at

Fig. 3. En delegation for Kitikmeot Heritage Society fortolker en gruppe jagtvåbens udformning, anvendelse og oprindelse i Nationalmuseets magasiner. Foto Arnold Mikkelsen. Copyright: Nationalmuseet.

(gen)se slægtninge og andre kære, og fotografierne vil blive rekontekstualiserede og anvendt i nye sammenhænge, på telefoner, Facebooks, i albums, udstillinger og i glas og ramme på private stueborde. Brugen af fotografierne forventes at blive katalysator for folks erindringer og kan måske forankre en ændret og dekoloniserende historisk bevidsthed (f.eks. Jørgensen 2017, med referencer).

Digitale tilbageleveringer er imidlertid noget ganske andet end repatriering af genstande. Det vakte store følelser, da vore gæster fra Cambridge Bay fik en spækhammer i hænderne i Nationalmuseets magasiner (fig. 3). Før man fik elektricitet, var spækklampen hjemmets centrale kilde til lys og varme, ja nærmest hjertet i hjemmet, og at have hammeren i hænderne fremkaldte emotionelle erindringer. Hammeren blev igen og igen svunget mod det imaginære spæk så olien flød og nærrede vægen. Erindring er nært forbundet med ikke-sproglig sansning og KHSs besøg i vores samlinger overbeviste os om, at der skete noget helt særligt, når de kunne røre (det taktile), håndtere (det motoriske), dufte (det olfaktoriske) og samtale (det diskursive) om tingene. Ofte sad

de længe med en ting, vendte og drejede, snusede og sansede, og bedst som vi troede, det var tid at finde en ny genstand frem, begyndte ordene at flyde.

Materialitet har i Arktis haft (og har til en vis grad stadig) væsensforskellige betydninger end i eksempelvis Nordeuropa og Nordamerika. Retten til at bruge ting og tilgå landområder har været knyttet til en persons deltagelse i og rimelige bidrag til fællesskabet (se f.eks. Wachowitch *et al.* 2001:132-4) og til aktuelt og vedblivende brug (se f.eks. Petersen 1963, 1965, Brøsted 1985:327 ff.) snarere end til individuel ejendomsret. I relation til vores digitale tilgængeliggørelser er det derfor relevant for os at undersøge, om ejerskab er mindre væsentligt end spørgsmålet om at få adgang, enten digitalt eller fysisk? Muligvis er det mest væsentlige at se, sanse og håndtere genstandene? Eller at få mulighed for at bruge fotos, fortællinger og genstande som kulturelle redskaber? (Connerton 1989). Det var som nævnt tydeligt, at det var emotionelle øjeblikke, der gennemlevedes i Nationalmuseets magasiner i december 2017, men vi fik ikke nogen sikker viden om, hvad det var, mere nuanceret og præcist, at vores gæster følte. Sådanne umiddelbare observationer af interaktioner mellem genstande og mennesker er utilstrækkelige, hvis vi vil forstå fundamentalt anderledes "sansede epistemologier" (Stoller 1997), for kroppen kan ikke bare aflæses som en tekst, når vi arbejder i tværkulturelle sammenhænge. En dybere forståelse kalder på feltarbejder i Cambridge Bay og på flere udvekslinger med folk derfra i den nære fremtid, hvor efterkommere i Kitikmeot området nu får adgang til arkivalier om deres forfædre og -mødre. Vi vil gerne eksperimentere med at introducere hybrider mellem analoge og digitale genstande, som eksempelvis 3D printede kopier og rekonstruktioner af genstande fra vores samlinger og undersøge,

hvordan folk sanser dem, og om de, som originalerne, kan aktivere erindring og viden? Vil der vise sig at være stor forskel på unge og ældres erindringspraksisser, hvilke autoriteter er væsentlige, og hvordan overleveres erindring og historie i Cambridge Bay? Vi håber, at vi ved at forfølge disse spørgsmål vil blive i stand til at bidrage med væsentlige nye erkendelser i krydsfeltet mellem erindrings- og materialitets-studier.

KULTURELT FÆLLESEJE OG UNIVERSALISME SOM PEJLEMÆRKE?

Den digitale udvikling, som museer har gennemgået de seneste mange år, har ofte været båret frem af spørgsmål og problemer relateret til det konkrete praktiske arbejde på museerne med registrering og formidling af samlingerne og fokuseret på selve implementeringen af den digitale teknologi. Rationaliserings-, optimerings- og moderniseringsagendaer som work-smarter og heraf afledte spørgsmål og søgen efter løsninger på ophavsretlige spørgsmål og problemer har diskussionerne om det digitale. Mange spørgsmål vedrørende f.eks. copyright er på et praktisk plan blevet løst, selvom der endnu står nogle uløste tilbage, og mange af de ønsker og mål, man satte sig om f.eks. digitalisering af samlingerne, har man på museerne langt hen ad vejen opnået. Derfor er det fremover ikke længere teknologien selv eller i så høj grad spørgsmål om ophavsretten, som behøver at være omdrejningspunktet.

Ud over rationaliseringsfordele og rå registrering af samlinger i digitale arkiver har der været et ønske og en forhåbning om, at det digitale skulle afstedkomme en demokratisering af museet som institution, en mulighed som er til stede i digitale medier med deres inddragelse af brugerne i selve kernen af deres design. 1960'ernes og '70'ernes postmodernistiske dis-

kussioner om museet som en demokratisk institution, der skulle invitere til pluralistiske forståelser af samlingerne, faldt sammen med en begyndende implementering af det digitale på store museer i USA og England (Parry 2007). I Danmark skete en tilsvarende udvikling lidt senere, som f.eks. på Statens Museum for Kunst og Nationalmuseet,⁶ men generelt betød det, at et empirisk baseret vidensparadigme, hvor en genstand angiveligt kunne beskrives udtømmende igennem observation – d.v.s. igennem opmålinger og med noteringer af proveniens og datering – erstattedes af et ønske om at åbne op for nye kontekstualiseringer af museumsgenstanden (Hooper-Greenhill 1999).

I dag er en betydelig del af Nationalmuseets arkiver digitaliseret, og der er gennemført en række eksperimenter med crowdsourcing og tagging af f.eks. fotos. I modsætning til den kanoniserede fortælling, som placeringen i montren eller i arkivet vanligtvis omslutter museumsgenstande med, synes de mangfoldige digitale kontekstualiseringer at vise, at vi ikke kan anskue genstandene isoleret fra de kulturelle betydninger, som samfund og individer tillægger dem. Iværksættelsen af samarbejdet mellem Nationalmuseet og KHS er et eksempel på en anerkendelse af dette forhold. Genstande ejet af Nationalmuseet, og dermed af den danske offentlighed, men af betydning for oprindelsessamfundet, er et fælles anliggende. Man kan sige, at museet anerkender et fælles ejerskab, og at genstandene udgør en egentlig fælles kulturarv. Forhandlingen af et sådant kulturelt fælleseje, som bringes til veje af digitale muligheder for samarbejde, stiller spørgsmål om, hvordan museet udfylder sin rolle. Det kalder på et andet rammesæt end ophavsret og rationalisering, nemlig kulturelle rettigheder, der juridisk set er rodfæstet i menneskerettighederne. Parallelt med en øget fokus på denne specifikke form for kulturelt fælleseje

diskuteres også på Nationalmuseet, hvordan dette fællesskab stiller sig til universalistiske forestillinger om en ubunden international tilgængelighed. Måske kan arbejdet med og diskussionerne om kulturelle rettigheder og en mere almen tilgængelighed udgøre et endnu stærkere fundament for museets arbejde med oprindelsessamfund og digital forvaltning og strategier.

I 2011 udgav FN en rapport om kulturelle rettigheder, som kan illustrere, hvad der ligger i en sådan rammesætning. Rapporten er skrevet af den uafhængige ekspert, Farida Shaheed (2011). Den baserer sig på 30 stater og interessenter (f.eks. menneskerettighedsorganisationer) og deres syn på kulturarv og kulturelle rettigheder. Den giver en række anbefalinger til medlemslandene og til alle, som har med kulturarv at gøre. Først og fremmest slår rapporten fast med henvisning til "The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights Comment No. 21" (2009), at det er enhvers ret at have adgang til kulturarven, og at "the concept of culture must be seen not as a series of isolated manifestations or hermetic compartments, but as an interactive process whereby individuals and communities, while preserving their specificities and purposes give expression to the culture of humanity" (Shaheed 2011:4). At selve deltagelsen i kulturlivet vægtes så højt, skal ses som en nødvendig og komplementerende tilgang til en tidligere definition af kulturarv, hvor den først og fremmest sås som fysisk, som genstande eller steder, der skulle bevares og havde behov for beskyttelse.

Shaheed lægger dermed særlig vægt på den menneskelige dimension ved kulturarven og citerer *UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible cultural Heritage* (2003), som slår fast, at målet er at sikre respekt for individers, samfunds og gruppers immateriel-

le kulturarv. Endvidere, at det særlige ved den immaterielle kulturarv er, at den ikke er statisk og konstant indgår som element i en identitetsskabende proces: "[...] intangible cultural heritage, transmitted from generation to generation is constantly recreated by communities and groups in response to their environment, their interaction with nature and their history, and provides them with a sense of identity and continuity" (Shaheed 2011:4). På denne baggrund fastslår Shaheed, at kulturarv må ses som ressourcer, der skaber forudsætningerne for, at individer og samfund kan udvikle sig og skabe en kulturel identitet, som de ønsker at videreføre til fremtidige generationer. Yderligere citerer rapporten fra "The Council of Europe Framework Convention of the Value of Cultural Heritage for Society" (Council of Europe 2005), hvor kulturarv defineres "as a group of resources inherited from the past which people identify independently of ownership, as a reflection and expression of their constantly evolving values, beliefs, knowledge and traditions. It includes all aspects of the environment resulting from the interaction between people and places through time" (Shaheed 2011:5).

Shaheeds rapport bygger på forståelsen af kulturarv som både immateriel og materiel, men med vægt på den menneskelige dimension. Kulturarv er noget, som vi skal have adgang til for at få mulighed for at bevare, udvikle og udtrykke vores identitet og historie. Det ses f.eks. i hævdelser af retten til at have adgang til kulturarv, der ikke er et direkte ejerskab til. I stedet bringes et begreb om kulturelt ejerskab på banen. Kulturelt ejerskab er berettiget, når kulturarven er af afgørende betydning for de værdier, tro, viden og traditioner, som man er forbundet med. Kulturarv findes, bevares og (gen)opstår i interaktivitet og i udvekslinger. Samarbejdet mellem KHS og Nationalmuseet lever op til den måde, kulturarv her beskrives

på, som et kulturelt fælleseje, men det er samtidigt også et digitalt samarbejde, som museet må angribe fra en praktisk vinkel. Det digitale har generelt givet museet nogle foræring i forhold til at forløse rapportens anbefalinger. Men for at undgå et snævert målfokus, hvor det digitale med dets muligheder og begrænsninger sætter kursen, vil det måske for fremtiden være nyttigt at tænke kulturelle rettigheder ind i digitale strategier. Forhandlingen af et sådant kulturelt fælleseje kalder på, at museet overordnet set reflekterer over, hvordan det udfylder sin rolle, og også her kan kulturelle rettigheder udgøre det fundament, som museet kan stå på.

OPSUMMERING OG PERSPEKTIVER

Det er denne artikels præmis, at vi i de kommende år står over for nødvendigheden af og mulighederne for at skabe et tæt samarbejde mellem de nordiske museer med særligt henblik på forvaltningen af og forskningen i den subarktiske og arktiske kulturarv, som vore museer huser.

Anledningerne til samarbejdet gives blandt andet af de vigtige erfaringer, som Kulturhistorisk Museum i Oslo senest har gjort igennem samarbejdet med Gjoa Haven; at Nationalmuseet i København står over for at iværksætte en række samarbejder med flere oprindelsessamfund i Canada og Alaska inden for rammerne af Tumisuit-projektet; og at Nordiska Museet i Stockholm netop nu er i færd med at skabe Arktis-udstillingen med arbejdstitlen ”Hemma i Arktis”. Hundredeåret for begyndelsen på Femte Thuleekspedition i 2021 er for Nationalmuseet og en række canadiske organisationer en åbenbar anledning til at genfortolke og revitalisere forskningen i det omfattende materiale, med afsæt i at samlingerne og arkiverne udgør et kulturelt fælleseje. Det er nærlig-

gende, at den fornyede indsats også vil kunne manifesteres igennem en (forhåbentlig) større samproduceret formidlingsmæssig indsats.

I takt med at oprindelige samfund i mange dele af verden udvikler øgede råderum, såvel som juridisk og moralsk legitimitet bag ønsket om en revitalisering af egen historie, oplever vi stadigt hyppigere og mere markante ønsker om at få adgang til den del af deres kulturarv, som befinder sig på museerne i de nordiske hovedstæder. Det stiller krav til museerne om mere umiddelbart at kunne stille samlinger, arkiver og ikke mindst specifik ekspertise til rådighed. Dette sker parallelt med, at museerne stilles over for krav om en øget administrativ transparens og effektivitet, formidlingsmæssig appeal og synlighed, og ikke mindst en forskningsmæssig relevans og konkurrencedygtighed baseret på økonomiske rammer, som først og fremmest er nationale. Det er netop for at imødekomme disse øgede forventninger, at denne artikels forfattere foreslår, at vi igennem etableringen af et tæt nordisk kuratorisk samarbejde og forsknings-netværk gør brug af de enkelte institutioners særlige regionale og tematiske eksperter på tværs af de deltagende institutioner. Vi foreslår endvidere, at vi inden for rammen af et nordisk samarbejde i første omgang prioriterer de subarktiske og arktiske samlinger.

Den omfattende digitaliseringsindsats, der igennem en årrække er pågået i de nordiske lande, fremmer et sådant tættere kuratorisk samarbejde, ligesom vi gennem forskning i nye formater for dialoger kan skabe et kulturelt fælleseje med oprindelsessamfund i Nord. En sådan forskning vil berige vores samlinger og arkiver med ny indsigt og implementere nye genrer af viden. Vi skal dog forberede os på, at disse kulturelle fællesejer udfordrer blandt andet universalistiske og juridiske baserede, såvel som kulturelt partikulære, forestillinger om

ejendomsret. Det giver os anledning til at undersøge, hvilke kvaliteter (og manglende kvaliteter) digitale gengivelser besidder i relation til de analoge samlinger og arkiver.

NOTER

1. se eksempelvis www.kitkmeotheritage.ca
2. www.thuleatlas.org
3. www.samlinger.natmus.dk
4. se venligst betingelser på <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/>.
5. http://www.kb.dk/da/nb/materialer/haandskrifter/HA/e-mss/knud_rasmussen/index.html#5
6. Nationalmuseets planlægning af et fælles edb-register over genstande blev påbegyndt 1985, Rapport om Dokumentationsprojektets Registrering, 1988. Nationalmuseet. På Statens museum for Kunst indførtes registrering i 1988, Kunst Indeks Danmark. En håndbog, 1988. Statens Museum for Kunst.

REFERANSER

- Anon 1988a. *Rapport om Dokumentations-projektets Registrering*. København: Nationalmuseet.
- Anon 1988b. *Kunst Indeks Danmark. En håndbog*. København: Statens Museum for Kunst.
- Brøsted, Jens 1985. "Territorial rights in Greenland. Legal basis – view points and considerations." *Nordic Journal of International Law* 54, 43-51.
- Connerton, Paul 1989. *How Societies Remember*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Council of Europe 2005. *The Council of Europe Framework Convention of the Value of Cultural Heritage for Society*. Council of Europe Treaty Series - No. 199.
- Fihl, Esther 2017. *The Governor's Residence in Tranquebar. The House and the Daily Life of its People, 1770-1845*. Copenhagen: Museum Tusculanum Press.

- Frederiksen, Kurt L 2006. *Edderfuglens Rejse*. København: Borgen.
- Gabriel, Mille 2014. "Fortiden, fremtiden og det etnografiske museum. Samtidsindsamling, videndeling og medkuratering." *Nordisk Museologi* 2, 4-20. <https://doi.org/10.5617/nm.3011>
- Gabriel, Mille 2016. "New futures for old collections. Contemporary collecting and community involvement at the National Museum of Denmark." *Museum & Society* 14:2, 275-293.
- Grønnow, Bjarne & Einar Lund Jensen 2008. "Utimut: Reparation and collaboration between Denmark and Greenland." In Mille Gabriel & Jens Dahl (eds.) *Utimut. Past Heritage – Future Partnerships – Discussions on Repatriation in the 21st Century*. Copenhagen: IWGIA/NKA, 180-191.
- Gulløv, Hans Christian 2015. "The concept of Paleo- and Neo-Eskimo cultures: The Danish tradition from H. P. Steensby and his students, G. Hatt, K. Birket-Smith and T. Mathiasen, to their successors, H. Larsen and J. Meldgaard." In Igor Krupnik (ed.) *Early Inuit Studies. Themes and Transitions, 1850s-1980s*. Washington, D.C. Smithsonian Institution Scholarly Press, 139-164.
- Hansen, Jens Peder Hart 1997. "Repatriation of ancient human remains: Recent cases from the Arctic region." In Rolf Gilberg, & Hans Christian Gulløv (eds.) *Fifty Years of Arctic Research. Anthropological Studies from Greenland to Siberia*. Copenhagen: Publication of the National Museum, Ethnographical Series 18, 141-148.
- Hooper-Greenhill, Eilean 1999. "Communication in theory and practice." In Eilean Hooper-Greenhill (ed.) *The Educational Role of the Museum*. London & New York: Routledge, 28-43.
- Jørgensen, Anne Mette 2014. *Danskernes huse på Guldkysten, 1659-1850*. København: Forlaget Vandkunsten & Nationalmuseet.
- Jørgensen, Anne Mette 2017. *Moving Archives. Agency, emotions and visual memories of industrialization in Greenland*. Ph.D.Thesis from University of Copenhagen.

- Mathiassen, Therkel 1946. *Report on the Expedition. Report of the Fifth Thule Expedition 1921-24*, I:1, 1-135.
- Parry, Ross 2007. *Recoding the Museum. Digital Heritage and the Technologies of Change*. Routledge; London and New York. <https://doi.org/10.4324/9780203347485>
- Olsvig, Ivalo Karen Fog. In prep: Hovedfagsspeciale fra Eskimologi og Arktisk Studier. Københavns Universitet.
- Petersen, Robert 1963. "Family ownership and right of disposition in Sukkertoppen District, West Greenland." *Tidsskriftet Folk* 5, 269-282.
- Petersen, Robert 1965. "Some Regulating Factors in the Hunting Life of Greenlanders." *Tidsskriftet Folk* 7, 107-124.
- Rasmussen, Knud 1910. "Forslag til en dansk ekspedition til Central Eskimoerne." *Geografisk Tidsskrift* 20, 92-94
- Rasmussen, Knud 1921. "Den V. Thule-Ekspedition. Den danske Ekspedition til Arktisk Nordamerika under Ledelse af Knud Rasmussen." *Geografisk Tidsskrift* 26, 57-60.
- Rasmussen, Knud 1932. *Intellectual Culture of the Copper Eskimos. Report of the Fifth Thule Expedition 1921-24*, no. 90.
- Shareed, Farida 2018. *Report on Access to Cultural Heritage of the Independent expert in the field of cultural rights*. March 2011, United Nations, UNDOC A/HRC/17/38. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G11/122/04/PDF/G1112204.pdf?OpenElement> (tilgået 10. januar 2018)
- Stensby, H. P. 1905. *Om Eskimokulturens Oprindelse. En Etnografisk og Antropogeografisk Studie*. København: Salomonsen.
- Stoller, Paul 1997. *Sensuous Scholarship*. Philadelphia: Pennsylvania University Press.
- UNESCO 2003. Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. UNESCO
- Wachowich, N., Awa, A. A., Katsak, R. K., Katsak, S. P. 2010. *Saqiyuq: Stories from the lives of three Inuit women*. McGill-Queens Native and Northern Series, 19. Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Wolff, Bente, Aalund, Flemming & Rastén, Simon 2017. "Serampore – på sporet af Danmarks ukendte koloni i Indien." *Nationalmuseets Arbejdsmark* 220-235.
- Martin Appelt, Ph.D., Senior Researcher and Curator*
Martin.Appelt@natmus.dk
- Anne Mette Jørgensen, Ph.D., Project Researcher and Curator*
Anne.Mette.Jorgensen@natmus.dk
- Christian Sune Pedersen, Ph.D., Head of Research & Collections*
Christian.Sune.Pedersen@natmus.dk
- All at Department of Modern History and World Cultures*
The National Museum of Denmark
Frederiksholms Kanal 12,
DK-1220 Copenhagen K, Denmark
- Jakob Wang, MA. Coordinator of Digital Initiatives*
Jacob.Riddersholm.Wang@natmus.dk
- The National Museum of Denmark*
Vester Voldgade 101
DK-1552 Copenhagen V, Denmark
- Pernille Feldt, MA. Science Assistant*
pernillefeldt@hum.ku.dk
- University of Copenhagen*
Humanistisk fakultet, Karen Blixens Vej 4
DK-2300 Copenhagen S, Denmark